

VIENSĒTU LIKVIDĀCIJA UN CIEMATU CELTniecĪBA LATVIJĀ PADOMJU LAIKOS

Ģirts Šķuburs¹, Anda Jankava²

¹Profesionālā bakalaura studiju programmas Zemes ierīcība un mērniecība 1.kursa students

²LLU VBF Zemes pārvaldības un ģeodēzijas katedras profesore, Dr.oec.

Kopsavilkums

Darba mērķis ir izpētīt dažādus literatūras avotus par viensētu likvidāciju un ciematu celtniecību Latvijā padomju laikos un noskaidrot šī procesa vēsturiskos iemeslus, mērķus un galvenos risināmos uzdevumus. Valstī vislielākās galvassāpes varasvīriem sagādāja visdažādākās, nekā neatrisināmās "lauku problēmas". Latvijā — arī tradicionālās apdzīvotās vietas — viensētas. Tikpat sparīgi un neatlaidīgi kā padomju režīma varasvīri gribēja latviešu individuālos zemniekus piespiest kolektivizēties, tāpat gadiem ilgi tika apkarota zemnieku tradicionālā dzīvošana viensētās. Trūcīgākie zemnieki tika aģitēti un mudināti pārcelties uz pagastiem, kur "zemes ir vairāk", tas tika saistīts arī ar jaunu ciematu veidošanu. Kopumā viensētu likvidācija un ciematu celtniecība ir vērtējama divējādi.

Atslēgas vārdi: viensētu likvidācija, ciematu veidošana, kolektivizācija, padomju režīms.

Ievads

Pētījums tika veikts, lai noskaidrotu viensētu likvidācijas un ciematu celtniecības padomju laikā galvenos cēloņus un tās nozīmi Latvijas valsts vēsturē.

Padomju režīma varasvīriem latviešu zemnieku noskaņas bija labi zināmas, tālab sākumā runas par iespējamo kolektivizāciju tika noliegtas un nekas nopietns kolhozu organizēšanā tolaik Latvijā netika izdarīts. Bet tas notika vēlāk, pēc Otrā pasaules kara, kad kādreiz turīgākos zemniekus aizsūtīja uz "mūža nometinājumu" "Sibīrijā, bet 1947. gadā aizsāko kolektivizācijas kampaņu pārvērta par "vienlaidu kolektivizāciju". 1941. gada pavasarī, kad zemnieki tika pierunāti vai apvārdoti doties uz citiem, lielākiem pagastiem, kur būšot lielākas iespējas, par viensētu likvidāciju un jaunu ciematu celtniecību vēl nerunāja, taču, sākot ar 1947. gadu, kad tika izvēsta plaša kampaņa par daudzu Latgales zemnieku pārcelšanu uz Kurzemes un Zemgales apriņķiem, tas bija saistīts ar jaunu ciematu veidošanu. Arī turpmākajos gadu desmitos vēlēšanās tikt galā ar latviešu zemnieku viensētām arvien pieauga, kļuva vērienīgāka un postošāka. Tā tika saistīta un motivēta ar lauksaimniecības kolektivizāciju, modernās tehnikas lietošanu, meliorācijas darbu izvēšanu. Tomēr daudzie LKP (Latvijas Komunistiskā Partija) un LPSR (Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas) Ministru padomes lēmumi par pārcelšanos "no viensētām uz ciematiem" nekad tā īsti un laikus izpildīti netika: nebija ne prātīgas vēlēšanās to darīt, ne arī materiālo iespēju to nodrošināt. LKP un LPSR Ministru Padome savos lēmumos atsaucās uz dažādiem PSRS valdības lēmumiem. Pilnā mērā tas attiecas arī uz zemnieku pārcelšanu uz ciematiem un viensētu likvidāciju.

Darba mērķis ir izpētīt dažādus literatūras avotus par padomju laiku viensētu likvidāciju un ciematu celtniecību un noskaidrot tās vēsturiskos iemeslus, mērķus un galvenos risināmos uzdevumus.

Pētījuma metodes un izmantotie materiāli

Darba gaitā tika lasīti vairāki interneta informācijas avoti, intervijas no avīžu rakstiem un viena vēstures grāmata par viensētu likvidāciju un ciematu celtniecību padomju laikos – S.Cimermanis, V.Kronis, J.Porietis “Latvijas lauku apmetņu celtniecības vēstures problēmas 17.-20.gs.”, kā arī dažas vēstures mācības grāmatas. Tika izmantota monogrāfiskā pētīšanas metode, kur izdara secinājumus no pieejamajām prezentācijām un informācijas.

Diskusija un rezultāti

Viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ sākās šī jauno ciematu celtniecība un viensētu likvidācija, ir tāpēc ka Latvijas teritorija nebija vienmērīgi apdzīvota, Latgales reģionos bija lielāka apdzīvotība nekā pārējos apgabalos, kuros esot vairāk zemes, tādēļ Latvijas PSR Ministru padome izsludināja lēmumu par zemnieku pārvietošanu. Un tas tika pieņemts 1947. gada 21. aprīlī un skan šādi:

“1947. gadā organizēt uz brīvprātības pamatiem 3000 zemnieku pārvietošanu no Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas apriņķiem, kuros zemes ir maz, uz Bauskas, Jēkabpils, Jelgavas un Liepājas apriņķi, kuros zemes ir daudz un organizēt zemnieku saimniecību grupveida pārvietošanu uz lieliem zemes gabaliem, nepieļaujot jaunu viensētas zemes izmantošanas izveidošanu, un organizēt ciematu celtniecību pārvietotajiem zemniekiem viņu apmešanās vietās.” (Riekstiņš J. (2001) “Latvijas Vēstnesis”, no 32 lpp.)

Šo lēmumu var papildināt ar dažādiem atvieglojumiem un “bonusiem”, piemēram, tādiem kā: “Jaunās dzīves vietās pārvietojamiem tiek piešķirts meža cirsmas fonds dzīvojamu un saimniecības ēku būvei. Pārvietojamie tiek atbrīvoti no celmu naudas atlīdzības uz diviem gadiem, sākot ar termiņu, kad tie iekārtojušies jaunajā dzīves vietā.” (Riekstiņš, 2001)

“PSR Savienības Ministru Padome atzīmē, ka viensētu sistēma Latvijas PSR rada lielas grūtības lauksaimniecības procesu plašai mehanizācijai un bremzē kolhozu organizatoriski saimniecisko un politisko nostiprināšanos. Lai racionāli organizētu kolhozu teritoriju, radītu nepieciešamos apstākļus galveno lauksaimniecības darbu plašai mehanizācijai un pareizai darba organizācijai kolhozos, PSR Savienības Ministru Padome nolemj uzdot Latvijas PSR Ministru Padomei pārvietot 120 tūkstošus kolhoznieku sētu no viensētām uz kolhozu ciematiem, t.sk. 50 tūkstošus kolhoznieku sētu pārcelt 1951. gadā un uzdod Latvijas PSR Ministru Padomei nodrošināt normālus dzīves apstākļus tiem kolhozniekiem, kuri dzīvo zemniecās un uz laiku piemērotās telpās, šim nolūkam uzbūvējot 5000 jaunu māju kolhozu centros.” (Klišāns, 2005)

Laikā no 1976. līdz 1980. gadam bija izvirzīts arī uzdevums pilnveidot lauksaimnieciskās ražošanas organizācijas un vadīšanas formas. Lēmumā paredzēts «tālāk attīstīt lauksaimniecības specializāciju un koncentrāciju uz saimniecību kooperācijas un agrāri rūpniecisko apvienību un uzņēmumu izveidošanas bāzes». Šo pasākumu sekmīga veikšana savukārt ir cieši saistīta ar modernu lauku ciematu veidošanu. Tas nozīmē izveidot laukos agropilsētu tipa apdzīvotas vietas, kurās tādi lielpilsētu labiekārtojumi kā ūdensvads, kanalizācija, centrālā siltumapgāde, gāze, asfaltētas, apgaismotas ielas būtu optimāli savienotas ar teicamiem darba, sadzīves un atpūtas apstākļiem, maksimāli saglabājot, paplašinot un izmantojot šim nolūkam daudzveidīgus dabas faktoru elementus — svaigu gaisu, nepiesārņotas ūdenskrātuves, mežus, reljefu v. tml. Pārceļšanās uz ciematiem Baltijas

padomju republikās ir sevišķi nozīmīgs lauksaimnieciskās ražošanas tālākas attīstības uzdevums. (Cimermanis, 1979)

Lauksaimniecības kolektivizācija un Latvijas zemnieku pāreja no privātās ražošanas uz sociālistisko sabiedriskās saimniekošanas formu bija liels revolucionārs ekonomiska, politiska un sociāla rakstura lēciens mūsu republikas lauku attīstības līdz tam maz dinamiskajā procesā. Tā rezultātā laukos izveidojās sociālistiskās ražošanas attiecības, būtiski izmainījās lauku iedzīvotāju sociālā struktūra. Līdz ar to pavērās visplašākās iespējas lauksaimnieciskās ražošanas industrializācijai, koncentrācijai un specializācijai, kā arī jaunu, daļēji rūpniecībai raksturīgu darba organizācijas formu izmantošanai un attīstīšanai. Lauku sociālā pārkārtošana pavēra visplašākās iespējas to straujai attīstībai un tālākiem būtiskiem pārkārtojumiem arī citās lauku iedzīvotāju darba un sadzīves apstākļu jomās. (Porietis, 1979)

Secinājumi

1. Viensētu likvidācija un ciematu celtniecība padomju laikos bija sociāls, ekonomisks un vēsturisks jautājums.
2. Viensētu likvidācijas un ciematu celtniecības uzdevumi bija PSRS varas noteikti ar domu, lai pilsētas vairs tik ļoti neatšķirtos no laukiem, un lai vairs nebūtu šo personīgās, bet gan kopus saimniecības, lai varētu uzlabot apstākļus citās lauku zemēs, tās meliorējot un iekultivējot.
3. Pieņemot uzdevumu attīstīt lauksaimniecību, tika arī labiekārtotas un modernizētas vietas lauku apvidos, kas deva labākus dzīvošanas un strādāšanas apstākļus.
4. Lai arī tika izpostītas daudz viensētas, ciematu celtniecība pavēra iespēju Latvijai attīstīties.

Literatūra

1. Riekstiņš J. (2001) No viensētām - uz sociālistiskajiem ciematiem: "Latvijas Vēstnesis", no 29-35 lpp.
2. Klišāns V. (2005) Vēsture vidusskolai III daļa: mācību grāmata. Zvaigzne ABC. 278. lpp.
3. Cimermanis S. (1979) Latvijas lauku apmetņu celtniecības vēstures problēmas 17.-20.gs. 117. lpp.
4. Porietis J. (1979) Latvijas lauku apmetņu celtniecības vēstures problēmas 17.-20.gs. 103.lpp.